

Ako bi trebalo izdvojiti najzabavniji dio knjige, onda je to vjerojatno deveto, ujedno posljednje i najkraće poglavlje (“Crna kronika’ i modernizacija”, str. 435 – 455). Ono pokazuje gradsku svakodnevicu kroz prizmu raznih nedopuštenih radnji, od običnih prijestupa preko prometnih prekršaja pa do ubojstava i osuda za protudržavno djelovanje. Ovdje je npr. zanimljivo primijetiti koliko su vlasti uložile napora u pokušaje zabrane psovavanja na javnim mjestima. Nakon tog informativnog poglavlja slijedi zaključak (“Društveni razvoj Makarske od 1918. do 1929. u kontekstu općeg procesa modernizacije”, str. 457 – 466), a nakon njega popisi izvora i literature, razrješenja kratica te bilješka o autoru (str. 467 – 491).

Općenito gledano, *Vrijeme promjena. Makarska 1918. – 1929.* bogata je knjiga. Bogata podacima, ali i stavljanjem političkoga, gospodarskoga, širega društvenog kao i mnogih drugih oblika razvoja grada Makarske u odgovarajuće okvire. Ova monografija dobro objašnjava šire ideje iza pojedinih modernizacijskih fenomena te ih vješto veže s onim što je specifično u samoj Makarskoj od kraja XIX. pa do sredine XX. stoljeća. Pritom se na svakom koraku vidi koliko je truda autor uložio u istraživanje razasutih neobjavljenih i objavljenih izvora te intelektualno spajanje toga u odgovarajući diskurs. Rezultat svega monografija je koja uspješno povezuje dosege historiografije i sociologije i drugih njima srodnih znanosti. Zbog toga se nadam da će veoma uskoro biti isticana kao izvrstan primjer za druga istraživanja sličnoga tipa u Hrvatskoj, pa i šire.

Vrijeme promjena isplati se uzeti u ruke. Unatoč kliničkoj preciznosti, knjiga nije nimalo suhoparna, nego je veoma zabavan naslov koji se čita kao roman o gradu i njegovim stanovnicima. Ipak, ono što je bitno u cijeloj priči jest da unatoč mnoštvu zanimljivih podataka i ideja koje daje ova monografija autor nije ispustio ono što je najvažnije – da svako naselje svojim djelovanjem oblikuju upravo ljudi.

STIPICA GRGIĆ

Zoë Alexis Lang, *The Legacy of Johann Strauss: Political Influence and Twentieth-Century Identity* (New York: Cambridge University Press, 2014), 238 str.

Zoë Alexis Lang profesorica je muzikologije u Muzičkoj školi Sveučilišta Južne Floride u Sjedinjenim Američkim Državama, ali ovo njezino djelo spada u širi tematski okvir kulturalne povijesti. Kao što sam naslov ilustrira, djelo se bavi naslijedom Johanna Straussa mlađega i njegovim udjelom u kreiranju austrijskoga nacionalnog identiteta. Na ovu temu, samo nešto užega opsega, autorica je i doktorirala na Harvardu.

Pisano jasnim i razumljivim stilom, djelo je podijeljeno u pet poglavlja. Ima i tri dodatka koji se nadovezuju na tekst, ali nemaju veliko značenje za daljnje historio-grafsko istraživanje, osim eventualno prvoga, koji donosi popis novinskih članaka iz listopada 1925. koji se odnose na stogodišnjicu rođenja Johanna Straussa. Bilješke koje prate knjigu protežu se na čak četrdeset stranica, a popis bibliografije na jedanaest stranica.

Prvo poglavlje, "Johann Strauss Jr.'s biography: facts and fictions" (str. 11 – 35), bavi se primarno razdvajanjem činjenica od fikcije u raznim biografijama obojice Johanna Straussa, oca i sina. Prvi dio poglavlja kratko opisuje život i djelo cijele obitelji Strauss, odnosno autorica daje svoju viziju utvrđenih biografskih podataka o obitelji. Pritom je naglasak stavljen na osnutak i uspon Straussova orkestra, koji je važan i zato što je uvelike oblikovao živote obojice Johanna, Josefa i Eduarda Straussa, dakle cijele obitelji. Važnost orkestra očituje se i u njegovu uspjehu, koji je rezultirao brojnim turnejama članova obitelji Strauss, što je pak bilo ključno za razvoj njihove slave. Značajan naglasak u ovom poglavlju stavljen je na pitanje zašto su Straussovi upamćeni, a neki drugi (slični) autori nisu. Autorica naglašava primjer Josepha Lannera, koji je imao sličan status kao i Johann Strauss stariji, ali iz nekog razloga Lannera povijest nije upamtila, što i jest autoričin argument. Autorica nastavlja s analizom nekoliko biografija, koncentrirajući se pritom na dubinsku analizu načina na koji autori pišu o dvojici Straussa te kako su svojim pisanjem stvorili dihotomiju između starijega i mlađega Straussa kao predstavnika "staroga" i "novoga" Beča. Kao prekretnice za konstrukciju takva pogleda izdvaja dva događaja: debi mlađega Johanna 1844., koji navodno izaziva sukob oca i sina, te revoluciju 1848., koja je sa sobom donijela navodni kraj jedne bečke epohe, simboliziran u rušenju unutarnjih zidina, umjesto kojih nastaje prostrana *Ringstrasse*, i u postupnoj upotrebi pojma "novi Beč", čije je utjelovljenje bio Johann Strauss mlađi.

Drugo poglavlje, "The Strauss Jr. centennial (1925)" (str. 35 – 70), bavi se važnošću proslave stogodišnjice rođenja Johanna Straussa mlađega na simboličkoj razini. Izvlačeći informacije iz onodobnih tiskovina, autorica opisuje kako je to proslavio prije svega Beč te pokušava odgovoriti i na pitanje zašto. Zbog toga autorica slika kontekst slabosti austrijske nacije nakon raspada Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu i snažan unutarnji i vanjski pritisak za ujedinjenje s Njemačkom koji je postojao u međuratnoj Austriji. U takvim političkim okolnostima razvija se zasebni austrijski nacionalni identitet, koji je svoj snažan izričaj pronašao u Johannu Straussu mlađem i njegovim djelima. Prilikom obljetnice stogodišnjice njegova rođenja Johann Strauss mlađi nije bio prisutan samo kroz svoju glazbu nego je, prema autoričinu mišljenju, zauzeo i fizički prostor otkrivanjem ploča na kući u kojoj se rodio i kući u kojoj je skladao. Time je taj prostor "posvećen", a budući Bečani dobili su fizičku poveznicu s glazbom koju su slušali. Kao dimenzija potvrde te simboličke, ali i fizičke veze nameće se izložba postavljena tijekom obljetnice, koja je poslužila i da bi dodatno učvrstila dihotomiju "staroga" i "novoga" Beča, Johanna Straussa starijega i mlađega te dodatno naglasila liberalnost mlađega Johanna i "novoga" Beča, u skladu sa *zeitgeistom* međuratnoga razdoblja. Te se dihotomije autorica dotaknula i u prvom poglavlju. Središnji događaj obljetnice vrtio se oko statue Johanna Straussa mlađega u parku, statue koja je i danas jedan od vodećih simbola Beča. Na temelju onodobnih novina koje su prenosile govore u cjelini ili ih pak parafrazirale, autorica izvlači simboličku važnost obljetnice kao događaja koji služi formiranju misaonoga sklopa budućih generacija Austrijanaca.

Treće poglavlje, "Johann Strauss Jr. as German" (str. 70 – 107), autorica otvara službenom pričom o subverzivnim počecima poznatoga bečkoga Novogodišnjeg koncerta, koji je prvo uprizorenje ostvario 31. prosinca 1939., nakon pripojenja Austrije Njemačkom *Reichu*. Autorica odmah odbacuje službenu verziju kao dio narativa koji govori o Austriji kao "prvoj žrtvi nacizma", a koji je utvrđen već i na jezičnoj razini.

ni upotrebom pojma *Anschluss*, odnosno aneksija. Sveprisutna ideologizacija onoga doba nije zaobišla ni glazbu. Tako je Johann Strauss mlađi tridesetih i četrdesetih godina opisan kao Nijemac, a njegova glazba kao izvorna njemačka glazba, pogotovo u kontrastu s glazbom njemačkoga Židova Jacquesa Offenbacha. Tih je godina prisutan i suptilni antisemitizam, koji autorica zamjećuje, a očituje se trostruko kod Ericha Schenka u njegovoj biografiji Straussa, kroz izostavljanje nekih židovskih autora, identifikaciju drugih židovskih autora te perpetuiranje nekih stereotipa. Kod Alexandera Witeschnika Straussova su djela posve izvučena iz svojega austrougarskog konteksta i stavljena u njemački nacionalistički okvir. Autorica zaključuje da čak i četvrto izdanje Witeschnikova djela iz 1958. dobiva tek površinske dorade, a poruka prvoga izdanja iz 1939. ostaje suštinski ista.

Četvrto poglavlje, naslovljeno "Johann Strauss Jr. as Jew" (str. 107 – 130), prema riječima autorice, bavi se nelagodnom komentatora od 1830-ih do 1960-ih koji su se dotaknuli židovstva Straussovih. To je pitanje bilo posve otvoreno i slabo poznato do 1950-ih, kada je definitivno utvrđeno da je Johannu Straussu starijem djed s očeve strane bio Židov, po čemu, prema židovskoj doktrini, nisu bili Židovi, ali prema Njemačkim zakonima jesu, iako u relativno benignom statusu jer su ti zakoni strogo hijerarhizirali židovstvo. Prema tome, Strauss mlađi bio bi tek *Mischling* druge klase, odnosno njegova bi se obitelj "jedva mogla okvalificirati kao židovska" (str. 128). Autorica najprije objašnjava problematiku položaja Židova u Europi u razdoblju u kojem pojam "biti Židov" fluktuirala, odnosno nije uvijek utemeljen na unutarnjim silama, nego često i na vanjskima. Potom se osvrće na židovstvo obitelji Strauss i na rekonstruiranja osobnoga identiteta Straussovih, kao i možebitnih identiteta koje im je šira zajednica prišla. Zaključuje da je na temelju dostupnih izvora nemoguće donijeti neki konkretan zaključak o tim identitetskim markerima, ali da oni pružaju izvrstan izvor za praćenje promjene odnosa austrijskoga i, šire, njemačkoga društva prema pitanju rase i, specifično, židovstva u XIX. i XX. stoljeću.

Peto i posljednje poglavlje naslovljeno je "The Emperor Waltz in the twentieth century: a case study" (str. 130 – 163). U njemu se autorica posebice studiozno bavi konkretnim primjerom *Carskog valcera (Kaiserwalzer)* za prikaz različite upotrebe i ideologizacije glazbe kroz XX. stoljeće. Od berlinske premijere djela, što je samo po sebi znakovito, njegova je recepcija stvorila svojevrsnu kontroverziju i pitanje je li djelo pisano za njemačkoga ili habsburškoga cara. Autorica argumentirano razgrađuje netočnu, ideološku pozadinu tvrdnje da je djelo pisano za Franju Josipa, a ustvari je napisano u čast *Kaiseru* Wilhelmu. Potom se osvrće i na Schönbergovu adaptaciju *Carskog valcera* uz upotrebu Haydnove *Carske himne (Kaiserhymne)*, habsburške službene himne, što autorica označuje kao još jedan primjer nostalgičnoga duha restauracije Habsburga 1920-ih te navodi privatne Schönbergove razloge za takav postupak. U istom nostalgičnom duhu opisuje i film iz 1953. koji nosi *Kaiserwalzer* u naslovu, a jedan je od tri filmska naslova kojima se autorica bavi u ovom poglavlju, s tim da je najveći naglasak na filmu Billyja Wildera iz 1948. godine. Još jednom ističe ideologiziranu upotrebu *Carskog valcera* nauštrb sjajnoga *Na lijepom plavom Dunavu (An der Schönen Blauen Donau)*, jer je bio "više njemački".

Najveći nedostatak ovoga djela nalazi se u zaključku, koji se tek s nekoliko zadnjih rečenica osvrće na tekst knjige, a u ostatku se na temelju modernih događaja autorica trudi ponovno prikazati dihotomiju austrijskoga društva, koje je, poput Straussovih

valcera, na površini lijepo, ali ispod krije drugu stranu medalje. Pritom autorica ističe skandalozne suvremene zločine te sumnjiv odnos prema prošlosti i nacionalsocijalizmu. Što se tiče Straussovih valcera, druga strana medalje sastoji se u njihovoj ključnoj, ali ideologiziranoj ulozi u stvaranju kohezivnoga austrijskog identiteta. Sve u svemu, ova je knjiga vrijedno znanstveno štivo za proučavanje razvoja austrijskoga identiteta kao i šire kulturalne povijesti Austrije, države s kojom Hrvatska dijeli veliki dio svoje prošlosti.

GORAN OVČARIČEK

Marijan Šabić, Marcel Černý, *Matija Mesić i češki i slovački suvremenici (pisma 1846. – 1875.)* (Slavonski Brod; Prag: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2016), 213 str.

Povodom obilježavanja dvadesete obljetnice Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje iz Slavonskoga Broda održan je 24. svibnja 2016. u Zlatnoj dvorani Hrvatskoga instituta za povijest u Opatičkoj 10 u Zagrebu Dan otvorenih vrata Hrvatskoga instituta za povijest. U sklopu bogatoga jednodnevnog programa predstavljene su i dvije nove znanstvene monografije koje govore o slavim Brođanima iz XIX. stoljeća: *Korespondencija Andrije Torkvata i Ignjata Brlića. Knjiga prva: pisma 1846. – 1856.* Mate Artukovića, Vlaste Švogera i Mice Orban Kljajić te *Matija Mesić i češki i slovački suvremenici (pisma 1846. – 1875.)* Marijana Šabića i Marcela Černoga. Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na potonju knjigu.

Marijan Šabić odavno se potvrdio kao ustrajan i temeljit istraživač neproučene ili slabo proučene, a često i teško dostupne arhivske građe, poglavito korespondencije među vodećim hrvatskim i inoslavenskim osobama nikada dovoljno istraženog XIX. stoljeća. Kao filolog i književni komparatist koji izvrsno poznaje češke i slovačke izvore i oba jezika, Šabić u svojim radovima otkriva nepoznate ili slabo poznate poveznice ponajprije između Hrvata, Čeha i Slovaka, a posredno i drugih značajnih predstavnika preporodnoga razdoblja u najširem smislu. Češki slavist Marcel Černý ima slične znanstvene interese, ali su mu polazišta bohemistička, odnosno češka, a komparativna istraživanja najčešće vezana uz bugaristiku i druge južnoslavenske filologije. Riječ je dakle o suautorima koji na najbolji način prikazuju i potvrđuju ulogu filologije u historiografskim istraživanjima. Stavljajući naglasak na kulturnu povijest, koja uvijek podrazumijeva povijest književnosti i povijest jezika, a posredno i povijest školstva, oni i u ovoj znanstvenoj monografiji eksplicitno i implicitno upotpunjuju opću povijest jednoga važnog razdoblja u krugu kulturno i jezično srodnih srednjoeuropskih nacija.

Nezaobilazni uvodni dio – “O Mesićevoj korespondenciji s Česima i Slovacima” (str. 9 – 25) – iscrpno i temeljito upotpunjen bilješkama i podacima bez kojih bi sama korespondencija ostala bez bitne historiografske pozadine, akribično je izgrađen znanstveni okvir u kojemu se objavljena pisma čitaju s razumijevanjem onodobne situacije i